

I

INTERVISTA

(MBI PËRKTËHIMET E RAMI SAARIT SHQIP-HEBRAISHT)

INTERVISTOI DHE REDAKTOI:
DR. JORINA KRYEZIU (SHKRETA)

Këtë intervistë do të doja ta nisja me një prezantim të shkurtër të punës suaj lidhur me përkthimin e autorëve shqiptarë në hebraisht, përkthim i cili është realizuar prej shqipes, ndryshe prej përkthyesve të tjerë, të cilët e kishin përkthyer letërsinë tonë prej frëngjishtes. Deri më sot, ju mbeteni përkthyesi i vetëm dhe më produktivi, që e keni sjellë letërsinë shqipe në hebraisht të përkthyer prej origjinalëve. Qysh prej vitit 1996 e në vijimësi, ju keni përkthyer dhe botuar poezi, prozë të shkurtër dhe romane të shkrimtarëve shqiptarë, si: Ismail Kadare, Ali Podrimja, Dritëro Agolli, Visar Zhitri, Lindita Arapi, Mira Meksi, Nasi Lera, Xhevahir Spahiu, Blendi Fevziu, Lindita Karadaku, Shaip Emërllahu, Betim Muço, Sabit Idrizi, Bashkim Canaj, Dhimitër Pojanaku, së fundmi edhe Luljeta Lleshanaku (më 2017-n) etj. Kjo punë e juaja, përveçse mundëson njohjen e letërsisë sonë përtej kontinentit evropian dhe në një gjuhë që letërsia shqipe rezultoi të përkthyer në pak tituj, gjithashtu, mundëson përkthimin drejtpërdrejt prej shqipes, një përkthim adekuat, që i përmbahet dhe i përgjigjet origjinalit, si në përzgjedhjen e fjalëve ashtu edhe në ndërveprimin e rrafshëve gjuhësore.

Jorina Kryeziu: Si e mësuarat gjuhën shqipe, pra, si ratë në kontakt me të? Pse vendosët ta mësionit këtë gjuhë të veçantë e të largët gjeografikisht me ju? Cilat ishin planet tuaja për të?

Rami Saari: Gjithmonë isha i interesuar për të studiuar gjuhën shqipe, sepse në vendin tim nuk kishim mundësi për të dëgjuar për Shqipërinë, në radio ose në televizion, dhe shumë rrallë ka pasur lajme në lidhje me Shqipërinë nëpër gazeta. Por para vitit 1992, me pasaportën time, nuk kisha asnjë mundësi për të udhëtuar drejt Shqipërisë dhe për ta praktikuar atje gjuhën, prandaj u përqendrova në studimin e gjuhëve të tjera. Shqipërinë e kam vizituar për herë të parë në tetor të vitit 1992, por ishte një udhëtim shumë i shkurtër, që zgjati vetëm disa ditë, në Bilisht, në Korçë dhe në Pogradec. Më pas, më 1996, qendra në vitin 2006, përgjatë një jave, vizitova Pogradecin, Tiranën, Tetovën dhe Shkupin. Uroja që të mund të kaloja atje më shumë kohë, por për shkak të angazhimeve të mia nuk munda. Sa i takon mësimin të shqipes, fillova ta studioja atë në Universitetin Hebraik të Jerusalemit, në vitin 1995, nën mbikëqyrjen e dr. Nimrod Bari, një gjuhëtar izraelit që studioonte ballkanologji në Francë. Ai më mësoi

"...synimi im ishte të merrem në të ardhmen me përkthimin e letërsisë shqiptare në hebraisht, sepse te ne, fatkeqësisht, nuk kishte asgjë, përveç disa librave të Ismail Kadaresë, dhe të gjithë, tre ose katër prej tyre, deri në atë kohë ishin përkthyer prej frëngjishtes."

Dua ta përkthej letërsinë shqipe në Hebraisht

Intervistë e Rami Saarit, përkthyesit të njohur hebre, që po mundohet të sjellë autorët shqiptarë në Izrael. Sfida dhe çfarë përball ai me këtë realitet, intervistuar nga studiuesja e njohur e letërsisë...

Përkthimet e mia

Parimet e mia nuk janë shkencore. Dëshiroj që përkthimi im të jetë sa më besnik, korrekt dhe i bukur, duke marrë parasysh veçantinë e tekstit original. Çdo autor është unik, secili tekst ka vështirësi të tij dhe, si përkthyes, detyra ime është që të mbështetem në atë që shkroi autori, pasi që unë l'ia transmetoj atë lexuesve në gjuhën time, por nuk krijoj diçka që është krejtësisht imja, siç bëj kur shkruaj poezi të mia.

J. Kryeziu: Ju keni shkruar edhe artikuj për letërsinë shqipe në shtypin periodik izraelit. Cili është opinioni (qëndrimi) juaj për letërsinë shqipe? Ku u bazuat për të përzgjedhur poetët dhe prozatorët që keni përkthyer?

R. Saari: Siç ju thashë në përgjigjen time të mëparshme, kurë nuk kam pasur mundësi për të kaluar një periudhë më të gjatë në Shqipëri, për të mos përmendur për të studiuar letërsinë shqiptare në një universitet. Sidoqoftë, Na-

tasha dhe Veip Lushaj më treguan për autorët e tyre të parapëlqyer, më prezantuan te disa autorë dhe poetë përgjatë vizitës sime të dytë në Tiranë dhe më ndihmuam të kem e të njihem vazhdimisht me materiale nga Shqipëria. Vite më vonë kam pasur rastin të marr pjesë në festivalet poetike të Strugës dhe të Tetovës, ku takova disa poetë që shkruajnë shqip, për shembull: Shaip Emërllahu, Dhimitër Pojanaku, Artan Arslani dhe Ahmet Selmani. Kam njohur edhe disa shqiptarë që jetojnë dhe shk-

Njohja me lexuesin izraelit, përmes përkthimit të veprës së tij në hebraisht, trajtimi i temave universale dhe i lirisë së individit në shoqëri, i fali shkrimtarit Ismail Kadare çmimin "Jerusalem Prize 2015", në Panairin Ndërkombëtar të Librit në Jerusalemin. Juria e këtij çmimi e vlerësoi shkrimtarin tonë për rrëfimin ironik e magjepsës, duke vënë në dukje se ai shkruan "për fajin kolektiv dhe natyrën e padepërtueshme të së vërtetës... Ai kërkoi të eksplorojë, duke u fshehur në shtresat e mitit dhe të metaforës." (SELA, Maya. "Ismail Kadare Named 2015 Jerusalem Prize Winner", në: "Ha-Aretz", më Jan 16, 2015).

qiptare përkthimi i letërsisë shqipe në hebraisht?

R. Saari: Për fat të keq nuk mund të jap ndonjë përgjigje të qartë për këtë pyetje. Shumë njerëz janë të interesuar për librat që unë përzgjedh për të përkthyer dhe ata ndjekin gjërat që unë përkthej, edhe kur përkthimet e mia janë tekste të shkurtra, tregime ose poezi. Megjithatë, përkthyesit në Izrael përballen me shumë vështirësi, pasi nuk është gjithmonë e lehtë të bindësh shtëpitë botuese për të botuar literaturë belles lettres (Saari sqaron se e ka fjalën për librat joshkencorë, që kanë si qëllim të zgjerojnë horizontin e lexuesve), kur një ndihmesë ekonomike nga jashtë nuk është e përfshirë. Lexuesit për fat të mirë ende dëshirojnë të lexojnë më shumë libra të përkthyer, por bindja e një botuesi për t'u marrë me një libër, që ai ose ajo nuk mund ta lexojë, është një detyrë e vështirë. Kjo është e vërtetë jo vetëm për letërsinë shqipe, por edhe për librat që kam përkthyer nga disa gjuhë të tjera, që nuk njihen gjërësisht në Izrael, bë fjalë, libra të përkthyer nga finlandishtja, estonishtja, katalanishtja e, madje, greqishtja dhe turqishtja.

ruajnë në Greqi, si Nasi Lera dhe Ilir Mborja, dhe takimet me çdo person nga vendi juaj, që është i interesuar për letërsi dhe i gatshëm për të ndarë me mua interesat e tij ose të saj, më ndihmojnë për të fituar njohuri më të mira të letërsisë së këtij populli që më pëlqen dhe i respektoj aq shumë.

J. Kryeziu: Ç'mund të na thoni për rezultatet/impaktin që pati letërsia shqipe nga lexuesit izraelitë, si e pritën ata këtë letërsi thuasje të panjohur për ta?

R. Saari: Zakonisht me shumë interes dhe kuriozitet njëherësh, sepse kështu kishin, më në fund, një mundësi të jashtëzakonshme për të njohur diçka, që deri më atëherë ishte pothuajse tërësisht e panjohur. Disa njerëz e konsideronin veprimtarinë time në këtë fushë, të çuditshme, të pakuptueshme e, madje, bizarre ["të pazakontë"], por shumë të tjerë shfaqën interes dhe ishin të gëzuar, sepse ekspozoheshin ndaj një bote që e konsideronin magjike. Sidomos libri i Kadaresë Prill i thyer mori kritika pozitive dhe u bë shumë popullore midis lexuesve izraelitë.

J. Kryeziu: Si e shihni raportin mes rezultateve që ju prisnit prej lexuesve dhe rëndësisë që ka për letërsinë dhe kulturën sh-

J. Kryeziu: Ju keni përkthyer disa autorë shqiptarë, cila veprë, prozë e shkurtër apo poezi ju ka pëllyer më së tepërmi? A mund të veçoni ndonjë mbresë gjatë përkthimeve të shkrimtarëve tanë.

R. Saari: Kadare: Prilli i thyer, Ura me tri harqe, Nënuesi i Palatit të Endrrave dhe shumë vepra të tjera të tij. Agolli: Njerëz të krisur. Meksi: Mall i shpirtrave. Zhitri: Këmba e Davidit. Lera: Ulërima e heshtur.

J. Kryeziu: A mendoni të botoni një përmbledhje antologjike poetike për këto përkthime? Apo do të qëndrojnë të përkthyerat vetëm në shtypin periodik izraelit?

R. Saari: Do të isha shumë i lumtur ta bëja këtë, por kjo nuk varet vetëm prej meje. Nuk mund të bëj asnjë lloj projekti të tillë pa një marrëveshje paraprake me një botues dhe, siç thashë, nuk është një detyrë e lehtë për të bindur botuesit që të ndërmarrin rrezik të tilla ekonomike, kur vlera letrare e librave nuk është e vetmja gjë që u intereson atyre...

J. Kryeziu: Cilat janë parimet, qoftë edhe shkencore, mbi të cilat bazoheni për të përkthyer? Cilat janë mundësitë që ju krijon e ofron gjuha shqipe gjatë procesit përkthimor? Po vështirësisë e saj ku konsistojnë?